

Základy adiktologie pro gynekology a porodníky: screening a krátké intervence. E-learningový kurz

Tadeáš Samuel Zborník

e-mail | t.s.zbornik@gmail.com

Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze

Míra kouření cigaret, pití alkoholu a užívání dalších návykových látek umísťuje české uživatele do čela evropského žebříčku. Ve spolupráci s předními odborníky na závislosti a s gynekology jsme připravili online kurz **Základy adiktologie pro gynekology a porodníky: screening a krátké intervence**, který je určen pro zdravotníky pracující se ženami, cíleně pak s těhotnými. Do kurzu je implementován nový pracovní nástroj – metoda ASSIST (WHO, 2014), která ukazuje doporučený postup při práci s problémy souvisejícími s užíváním návykových látek. Vznik kurzu podpořila nadace Sirius a Česká gynekologická a porodnická společnost ČLS JEP a je zařazen do celoživotního vzdělávání ČLK a kreditního systému s počtem 3 kreditů dle Stavovského předpisu č. 16. Kurz je k dispozici v online verzi na platformě Mooc Univerzity Karlovy.

Užívání alkoholu a návykových látek během těhotenství může způsobit matce i dítěti mnoho zdravotních a sociálních problémů. Užívání návykových látek v těhotenství může vést ke vzniku fetálního alkoholového syndromu a mít další negativní dopady, jako jsou např. spontánní potrat, nízká porodní hmotnost dítěte, předčasný porod nebo vrozené vady. Závislost na alkoholu a dalších návykových látkách může rovněž zásadním způsobem nepříznivě ovlivnit fungování jednotlivce v roli rodiče a životního partnera, může být původcem a spouštěčem nežádoucího chování a výrazně tak poznamenat celkový vývoj dětí (WHO, 2014).

Dle Jakubíkové (2017), která se zabývala užíváním alkoholu a tabákových výrobků u těhotných žen, celkem 13 % žen uvedlo, že během těhotenství kouřilo, a 20 % z nich kouřilo 5–10 cigaret denně. Alkohol během těhotenství konzumovalo 70 % žen, z nichž 5 % odpovědělo, že pily alkohol 1–2krát týdně. Zkušenost s jinými návykovými látkami mělo v těhotenství 23 % žen. Z nich 71 % uvedlo užití konopných látek, 18 % užití pervitinu a 11 % žen užilo halucinogenní houby, LSD nebo extázi.

Informace o kurzu

Kurz vznikl jako rozšiřující návod pro lékaře, kteří pečují o ženy, zejména pak o ty v těhotenství a po porodu, které užívají alkohol, návykové látky a trpí nějakou poruchou spojenou s užíváním návykových látek, ale také behaviorální závislostí. Na tvorbě vzdělávacího modulu se podílela celá řada odborníků nejen z oboru adiktologie, ale i dalších lékařských oborů, kteří se setkávají se závislými pacienty ve své praxi. Záměrem modulu v oblasti krátkých intervencí v adiktologii je podporovat a propagovat screening a krátké intervence zaměřené na užívání psychoaktivních látek.

E-learningový kurz je integrován do celoživotního vzdělávání lékařů v adiktologii a je rozdělen je do čtyř základních tematických bloků, které obsahují 16 prezentací. Ústředním tématem kurzu je časná diagnostika a krátká intervence, která vyplňuje mezeru mezi prevencí a léčbou a poskytuje praktický postup, jehož cílem je rozpoznat reálný či potenciální problém se závislostí. Jednotlivá témata mají totožnou strukturu, která je tvořena z krátké powerpointové prezentace, videa modelové situace a ověření znalostí z daného edukačního bloku. Celý vzdělávací modul je založen na platformě systému Mooc používaného v rámci Univerzity Karlovy, který je dostupný výlučně v online verzi.

Lékařům budou představeny aktuální metody v oblasti prevence, harm reduction a léčby dopadů spojených s užíváním návykových látek a dopadů nelátkových závislostí, včetně seznámení s dobrou praxí a základní přípravou v adiktologické pomoci prostřednictvím indikované prevence užívání základního spektra návykových látek. Kurz se zabývá zvládnutím obecných východisek a základních teoretických témat v problematice jednotlivých návykových látek a nelátkových závislostí a dopadů spojených s jejich užíváním, včetně např. specifík závislostí u novorozenců, a seznamuje s možnostmi a principy screeningu uživatelů návykových látek a nástrojů využívaných pro orientační diagnostiku.

Součástí jsou videa, jejichž cílem je osvojení si efektivní komunikace s pacientkou, rozeznávání klinických stavů spojených s užíváním návykových látek a jiného závislostního chování a schopnost adekvátně na tato zjištění reagovat. Aplikace těchto nástrojů ze strany zdravotnických pracovníků přispěje v rámci systémů zdravotní péče k zajištění prevence, časného zachytu a léčby adiktologických poruch, přičemž nejvyšším cílem je snížit zdravotní zátěž, kterou užívání psychoaktivních látek celosvětově představuje.

Kurz navazuje na prvotní modul Prevence škodlivého užívání návykových látek a léčba závislostí, který je základní a zároveň povinnou součástí postgraduálního vzdělávání lékařů. Tento nastavbový modul je ČLK zařazen do celoživotního vzdělávání lékařů a kreditního systému.

Obsah vzdělávacího modulu předkládá pouze elementární postupy a možnosti. Rozhodně si neklade za cíl vyčerpávat všechny příklady možného přístupu. K prohloubení znalostí v této oblasti slouží v závěru kurzu uvedené vybrané webové stránky a odborná literatura.

Při tvorbě nastavbového modulu se nám dostalo podpory ze strany WHO a nestora screeningových nástrojů profesora Thomase Babora, který mj. získal v roce 2021 významné ocenění v podobě čestného doktorátu Univerzity Karlovy (Malinová, 2021). Thomas Babor stál také u nápadu přeložit a adaptovat metodiku SBI do českého prostředí (APHA, 2013). Následovat tak mohla poměrně náročná práce na metodice zachytu a práce s těhotnými uživatelkami návykových látek a matkami (WHO, 2014), která získala první pozitivní ohlas u našich kolegů-gynekologů a porodníků a která posloužila jako podklad pro vznik prvního vzdělávacího programu Vzdělávacího modulu v krátkých intervencích pro gynekology a porodníky. Použití metody ASSIST, která byla v letošním roce přeložena do češtiny, přináší řadu výhod, mimo redukci počtu užívaných testů je to např. práce s psychologickou komponentou. V příručce ASSIST (2022) je uvedeno mnoho příkladů doptávání se, manuál řeší i nesoulad v položkách a způsob doptávání pro odstranění nesouladu v odpovědích pacienta. Jedná se o screeningový test, který se vztahuje na většinu psychoaktivních látek, včetně alkoholu, tabáku a nelegálních návykových látek. Poskytovatelé zdravotní péče díky němu mohou zjišťovat míru rizik souvisejících s každou návykovou látkou, kterou pacientka užívá.

Vzdělávací modul je strukturován tak, aby účastníkům vyhovoval jak s ohledem na časové možnosti, tak i s ohledem na obsah a objem informací dalšího vzdělávání lékařů. Modul poskytuje uživateli variabilní časové možnosti a umožňuje aktivně pracovat s jednotlivými dokumenty. Online vzdělávací programy posouvají kontinuální vzdělávání k zajištění dlouhodobé udržitelnosti takovýchto programů a umožňují více cílit kurzy směrem k jednotlivým oborům, čímž se stávají z všeobecnější formy formou atraktivnější.

Kurz zpracovaný pro gynekology a porodníky svou specifickou adaptací a zacílením pro danou lékařskou specializaci má větší šanci na to, aby vzbudil zájem o adiktologická témata.

Zásadní výhodou online vzdělávacího kurzu Základy adiktologie pro gynekology a porodníky: screening a krátké intervence je časová flexibilita a možnost rozložit si absolvování kurzu dle vlastních časových možností. Kurz přináší kvalitní garantované vzdělání a je kombinací vzdělávacích metod zahrnujících psané texty v prezentacích a interaktivní a multimediální prvky.

Grantová podpora: Specifický vysokoškolský výzkum, grant č. 260500 a Program institucionální podpory Cooperatio 2022 s podporou Nadace Sirius.

ZDROJE

- AMERICAN PUBLIC HEALTH ASSOCIATION. *Screeningové vyšetření na problémové užívání alkoholu a navazující krátká intervence: Metodika SBI. Příručka pro pracovníky v oblasti veřejného zdraví.* Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK a VFN v Praze. Boskovice, nakladatelství ALBERT, 2013. ISBN: 978-80-7326-230-3 Dostupné i na: <https://www.adiktologie.cz/file/337/6-blok-099-tisk.pdf>.
- JAKUBÍKOVÁ, O. *Návykové látky v těhotenství (alkohol, tabák).* Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN, 2017. Vedoucí závěrečné práce Mgr. Lenka Štátná, Ph.D.
- MALINOVÁ, M. *Čestný doktorát Univerzity Karlovy udělen profesoru Thomasi F. Baborovi. Adiktologie v preventivní a léčebné praxi.* 2021;4(4), 220–222. Dostupné na: <https://www.aplp.cz>.
- SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE. *Doporučené postupy pro identifikaci a řešení problému užívání návykových látek a poruch spojených s užíváním návykových látek v těhotenství: Metodická příručka.* Světová zdravotnická organizace, český Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, 2014. ISBN 978-80-905717-5-4.
- WHO ASSIST Working Group. The alcohol, smoking and substance involvement screening test (ASSIST): Development, reliability and feasibility. *Addiction*, 2002, 97:1183–1194.
- SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE. *Screeningový test na užívání alkoholu, tabáku a jiných návykových látek (ASSIST). Příručka pro využití v primární péči.* Světová zdravotnická organizace, český Praha: Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, 2022. ISBN 978-80-905717-7-8.